На піщаному косогорі, з котрого далеко видно луки, річку й околиці лугового хутора Княжа Слобода, трохи на одшибі від великого нагірного села стоїть хата — верх побіля димаря запав (видно, крокви попідгнивали), а вікна подалися до землі так близько, що коли б заманулося комусь зазирнути в них, то нахилятися довелося б, як до копанки води набрати. Та охочих зазирати негусто, хіба дітворі коли заманеться, бо живе в хаті стара сліпа баба Ганна, прозвана в селі Вуточкою. Хто й коли її так охрестив, уже нікому не впомку, тому що було те давно, ще за Ганниного дівування.

Осліпла Вуточка не враз. Спочатку прикинулися більма — невеликі, з макове зерня, потім почали рости, щодня потроху затуляючи від баби річку, луки й околиці Княжої Слободи, котрі стара вечорами, на заході сонця, любила розглядати з-під долоні, впізнаючи здалеку старовинні, з плетеними бовдурами хати своїх однолітків, до кого ходила, доки була прудкішою, на храм, празникувати або й так собі на одвідини. Ті вечори будили у Вуточки нерясні, примерклі спогади про молодість, про те, як, було, напрядала за зиму на два, а то й на три шматки полотна, як нав'язувала в жнива по вісім, а то й дев'ять кіп жита, як ходила до ополонки прати в маленьких чобітках на босу ногу, як молоділа з непокритою головою в лютий хрещенський мороз і не чула того морозу, лише вуха цвіли, мов дві макові пелюстки, та серце витьохкувало під вишитою сорочкою, віщуючи довге щастя, довге життя...

І от не стало цих вечорів, як і не було. Прийшла темінь і затулила від старої не тільки сонце, а й оті нерясні спогади, бо ніщо вже їх не будило.

Заходилися Вуточку рятувати хто як міг: водили до шептухи, возили до цілющої ікони, шпували в очі перетертим цукром через соломину, аж доки стара не осліпла навіки.

Поприїздили зі служби Вуточчині сини, викликані телеграмами — обидва старші сержанти надстрокової служби, в офіцерських картузах,

з блискучими, під слюдою, личками на погонах та в рипучому ремінняччі. В хаті запахло добре вичиненим товаром, ваксою і новим злежаним сукном.

Зустріла Ганна синів уже напомацки, однак не плакала і не побивалася своїм лихом, бо вважала себе ж таки й винною, що не сповістила про нього завчасно,— лише всміхалася на радощах тихою самовідреченою усмішкою та простягала до синів невидющі руки, натикаючись ними то на тверді портупеї, то на холодні значки, то на гострі козирки офіцерських картузів.

Побачивши матір такою безпорадною, покірно усміхненою кудись у порожнечу, сини вкрай знітилися і навіть сплакнули, хоч це аж ніяк не личило їм при такій строгій формі. А коли перше, найгостріше й найболючіше враження від материної сліпоти дещо пригоїлося, сини лагідненько висварили стару, бо теж вважали її винною в тому, що скоїлося, наввипередки хвалилися своїм добрим знайомством із військовими лікарями, "какіх на гражданке ішо нада поіскать", а ввечері випили за приїзд, повеселішали, і показували дівчатам у клубі, як танцювати солдатської польки — з отаким собі вихилясам та в приклацуванням начищеними підборами.

Другого дня, понадівавши старі материні ватянки, брати полагодили тин, підрізали старою іржавою косою побитий горобцями острішок, нарубали півхлівчика вільхових дров, а покінчивши з тим, убгали матері в долоню по кілька новеньких лопотючих десяток і вирушили в дорогу: служба є служба.

І знову зажила Вуточка самотиною, потроху звикаючи до вічної темряви та до стежок, котрими сходила все своє життя — на роботу й з роботи, в луг по дрівця і з дрівцями, до криниці й від криниці — і знов на роботу.

По весні, коли старі стежки губилися в калюжах та багні й протоптувалися нові, Вуточка здебільшого сиділа вдома, а коли підсихало, виходила до хвіртки й питалася у перехожих:

— А де воно тепер стежки?

Перехожі, якщо їм нікуди було поспішати, брали бабу за руку й виводили на протопти, а далі вона йшла вже сама, несучи на вустах лагідну, ніби назавжди зашерхлу посмішку вдячності...

Душно й солодко пахне в низовому бабиному садку тернів цвіт, гудуть у ньому бджоли з теплого, підсонячного боку та оси, що налітають сюди з лісу попастися. Трапляється їм і в хату до Вуточки завітати. Тоді в ній робиться веселіше, і вже не тхне прілою пусткою, як то буває взимку чи пізньої осені: оси тоненько видзвонюють під стелею, лунко, з розгону б'ються хобітками об шибки або пасуться собі нишком на лаві під образами, де ще з великодня зберігаються у

Вуточки блюдце солодкого колива та пригірщ недорогих цукерок — може, хтось із малечі нагодиться, то буде чим поласувати.

Іноді приходять Вуточці тоненькі листи з трикутними штампами й перекази — завжди рівно на десять карбованців. Сини писали, що служба проходить нормально, що діти, себто її, Вуточчині, внуки, котрих вона ніколи не бачила, ростуть і що війни — хай мати не турбується — ще скоро не буде. В кінці кожного листа обов'язково приписувалося, щоб мати берегла себе, ходила до лавки не шляхом; а луками, щоб топила в лежанці не лише про сухі стіни, а й для душку і т. п. А далі, в самому низу, після синівських поклонів, уже іншим почерком писалося: "Дорогая мамаша!!! Примите также привет от ваших невесток Лили и Нюси, а также от ваших внуков Жорика и Геника. Посылаем вам 10 руб. на повседневные расходы. Пока все.

Допобачиння".

Одержавши листа, Вуточка просила сусідів прочитати його раз і вдруге, потім заходжувалася диктувати відповідь, котра починалася завжди одними й тими ж словами:

"Дорогі мої діти і внучки мої брильянтові. Кланяється вам низенько ваша мати і баба та жде вас у гості хоч на днину, якщо вже не можна вирватись надовше, бо страх як кортить побачити онучків — так кортить, що начеб знялася й полетіла... "

У цьому місці сусіда перебивав Ганну й питався обережненько:

— Як же ви їх, тітко, побачите, невидющі?..

— Так уже ж хоч обмацаю та голосочки послухаю,— усміхалася в стелю стара, аж ніяк не ображаючись на зауваження.

Далі вона сповіщала про те, що недавно п р и с в о ї ли їй пенсію з колгоспу, дванадцять карбованців, і просила, щоб грошей більше не слали, бо їй вистачить і казенних, а купували собі більше теплої одежі на зиму та харчів "де кращеньких". До лавки ж їй, воля-неволя, доводиться ходити шляхом, позаяк луки переорали й засадили осокорчиками, так що тепер ніде й квасцю на борщ ущипнути. Однак хай вони лишень не турбуються: якщо мати й вирветься коли-не-коли до лавки по хліб чи оселедець, то шофери бачать її ще здалеку і обминають або зупиняються й тутукають...

І знову кланялась низенько, тепер уже не тільки синовому сімейству, а й товаришам по службі, "котрі без матерів росли", і знову просила приїхати хоч на днину, обіцяючи внукам новенький рашничок на рибалку, невісткам — по старовинній вишитій сорочці й по два роменських рушники, "бо вони вже скоро виведуться", а синам церковне повітря в хаті вечорами, настойку й солоного теренцю на закуску.

По тому, як листа було вкинуто, Вуточка заходжувалася чепурити хату: сполiскувала цеберку, в котрій час від часу збирався на дні рудий колодязний мулок, мила пахучий вербовий кружок, що ним накривала воду, шкребла стіл, ослони, лави, примазувала долівку, тримаючи віхтя в правій руці, а лівою обмацуючи вже примазане, щоб не залишити, бува, сухої латки, протирала рушничком кольорові картинки, поприколювані до стін акацієвими шпичками. Тільки синових портретів, обіп'ятих вишиваними рушниками, та ще образів не чіпала, боячись звалити додолу, і павучки спокійно засновували їх густою, мов ятерина, павутиною.

Однак найдужче любила Вуточка той день, коли, за її розрахунками, син уже мав одержати листа і вирушити на домівку. Тоді вона вдягала чистеньку одежу, взувала нові офіцерські чоботи з тупими форменими носками і, прихопивши по ціпку в обидві руки, повагом ішла до лавки по гостинці — пряники, горілку та тверде, як глей, повидло: їй чомусь здавалося, що більш вишуканих ласощів, ніж "фабричне повидло", для невістки й бути не може...

Щоразу, як тільки Вуточка, надибавши стежку, входила в село, її тої ж миті обаранювала малеча, що гралася собі на вигоні посеред будяччя: то пристроятьcя за бабою і навшпиньки, чмихаючи, перекривляють її обережну ходу, то забіжать наперед і висолоплюють їй язика, щоб переконатися, чи таки ж зовсім баба сліпа, чи не зовсім; а то відбіжать рівно настільки, щоб до них не дістав бабин костур, і починають тоненько дражнити:

— Вуть-вуть-вуть-вуть...

— Тась-тась-тась...

— Гиля!

Вуточка не сердилась на ту забаву, бо знала, що тим лиш підстьобне, заохотить малечу і тоді від неї не одв'яжешся, а тільки посміхалася в небо або зупинялася й питала:

— А чиє це ти таке голосне та бидове, га? А йди лишень, будеш бабі за поводиря! — І йшла собі далі, майже не відриваючи ніг од землі, щоб стежки не загубити.

Коли ж дорогою траплявся хтось знайомий і озивався з привітанням чи отак собі покашлював через тин, даючи про себе знати, Вуточка охоче зупинялася погомоніти якусь часину, бо знала, що її неодмінно почнуть розпитувати, куди це вона вирядилася та по що, то буде нагода й синами похвалитися й порадитись, як його краще гостей почастувати: чи курочку до оцту зварити, чи холодчику до хрону, чи на молошне налягати, бо хто ж знає, що воно руським та ще й городським більш до вподоби.

Якщо на таку розмову нагоджалися жінки, то любенько радили старій і се і те; чоловіки ж охотніше розпитували про синів: де вони й ким служать, у яких частих і яке получають жалування.

— Та жалування таке, що жити можна,— охоче розповідала стара.— А ким служать, хтозна, що вам і скакати... Грицько, молодший, так той вобще мовчить, як спитаєш, а Мусія, старшого, питалася, то не признається. Ніззя, каже, заборонено. То я вже й не набридала.

— Значить, коло ракет,— робили висновок дядьки і заводили балачку вже про своїх служивих, більшість яких теж "одбувала зверхстрочну", аж доки не доходило до суперечки: один доводив, що його Колько молодший сержант і механік біля танків, другий казав, що це брехня, бо як же Колько може бути механіком, та ще й при званні, коли він тупенький, насилу до сьомої групи доплуганився, та й то військкомат примусив. Що ж він у тих танках петрає!

Кінчалася суперечка тим, що дядьки нишком зарікалися більш ніколи не здоровкатись один до одного, а той, у котрого був колодязь, забороняв єхидному сусідові ходити до нього по воду...

Тим часом Вуточка, скупившись у лавці, поверталася додому, складала гостинці в чистенько вимитий мисник, приправляла горілку сухими стебельцями "животкової чаполочі", березовою бростю або ще якимсь, тільки їй відомим зіллям і, заткнувши пляшку ганчір'яним чопиком, ставила її під лаву на покуття — де темніше й прохолодніше.

Так минали дні й місяці, нижче ходило сонце, сивів, наче брався димком, терен у низовому бабиному садку й осипався додолу в перші ранкові приморозки; ночами в хату навідувалася сирість і липла до стін волохатими грибками — тільки тоді стара зрозуміла, що сини не приїдуть, і вперше за кілька років сліпоти заплакала, витираючи більма сухими покарлюченими пальцями.

А якось, уже пізньої осені, прийшов Вуточці лист — як завжди, від старшого, Мусія, бо молодший, Грицько, був на листування юлавий і озивався нечасто. Мусій писав, що вирватися додому за літа ні йому, ні Грицькові не вдалося (начальство не пустило), а невістки та внуки самі їхати не схотіли, бо "какой же им в этом интерес?".

— Одне слово, чужа чужина...— тільки й сказала Вуточка, навіть не дослухавши листа, і важко було зрозуміти: стосувалося те лише невісток та онуків чи й синів...

І от знову прийшла весна, і знову зацвів терен у Вуточчиному садку, принаджуючи своїми пахощами ос та бджіл на молоду квітку; прилетіли в село ластівки та лелеки на давні свої гнізда і заходились оновлювати їх; люди шпарували окола, налили за воротьми торішнє листя — тільки Вуточчина хата, що присіла й почорнішала за зиму ще дужче, стояла посеред того весняного руху й оновлення одинока і теж ніби сліпа.

Та одного разу — це сталося перед самим святом — завітав до Вуточки гість, молоденький солдатик у значках на всі груди та шкіряних рукавичках, хоч надворі було вже тепло й сонячно. Весело привітавшись від порога, гість якусь хвилю мовчав, мабуть, роздивлявся по хаті, потім уже не так браво запитав:

— Тут живе Ганна Кошкалда?

— Тут, сину, тут,— захвилювалася Вуточка, вловивши знайомий військовий дух, що враз заповнив хату.— Проходьте ближченько та сідайте.

Солдат обережно рипнув лавою.

— Я, бабусю, од вашого сина, Мусія Прокоповича, привіт вам привіз, — сказав і коротко, невміло зітхнув.— А ще ось гостинці тут, бабусю.

— А... сам же він, Мусій,— тихо спитала Вуточка.— Чого ж він сам не прискочив?

— Йому, бабусю, зараз приїхати ніяк не можна. Він у нашому полковому оркестрі — перша труба, грати на параді буде...

— Он як... — чи то здивувалася, чи то знітилася Вуточка й довго мовчала потому. Коли ж відчула, що гостеві, мабуть, незручно сидіти отак мовчки, спитала: — А ким же Грицько, молодший мій, числиться, не чули?

— Він уже давно демобілізувався,— охоче пояснив солдат,— і зараз працює в охороні десь на заводі, точно не скажу...

Потім солдат пішов. А Вуточка ще довго сиділа самотиною у напівтемній хаті і вперше за багато років відчула, як усе її тіло наливається незнайомою досі зморою і немовби терпне.

Та ось, нарешті, сонце сіло так низько, що зазирнуло в бабині вікна, ласкавенько полоскотало старій щоку, зогріло темні прожилки на руках і сховалося за річкою, поставивши над Княжою Слободою високий рожевий стовп.